

Conferința Științifică Națională “Regionalizare și Politici Regionale”, Târgu-Jiu, 25-27 Octombrie 2013, România
Regionalizare și Politici Regionale
Coord: Dumitru-Catalin ROGOJANU
ISBN: 978-973-166-373-9; e-ISBN: 978-973-166-477-4

**Etymological Research Of Oltenian
Subdialect
[Cercetări etimologice olteneste]**

Ana-Maria DUDĂU

pp. 227-232

©2014 The Authors & LUMEN Publishing House.

Selection, peer review and publishing under the responsibility of the conference organizers.

How to cite: Dudau, A. M. (2014). Etymological research of Oltenian subdialect [Cercetari etimologice oltenesti]. In Rogojanu, D. C. (coord.), Regionalizare si politici regionale (pp.227-232). Iasi, Romania: Editura LUMEN.

Etymological research of Oltenian subdialect

[Cercetări etimologice oltenesti]

Ana-Maria DUDĂU¹

Abstract

The research on the structure of Daco dialectal speech is considered Oltenia subdialects not a special but a subordinate subdialects Wallachian dialect. Indeed, phonetic peculiarities, morphological or lexical forming exclusive Oltenia area are insufficient and immaterial (with some exceptions, such as using simple perfection recent actions) for the speech in this region can be characterized as the Daco subdialects sixth.

Dependency relationship between language development and overall historical context is demonstrated by the effects of language contact. As is known, the Romanians, for centuries, have come into contact with a number of neighboring peoples, migratory colonizing Romanian territory. Consequently, Romanian language has undergone a number of influences from other languages.

Keywords: *Oltenian subdialect, basic lexical unit, etymology.*

¹ Ph.d. Lecturer, „Constantin Brâncuși” of Târgu-Jiu University

Ne place să credem că lumea gorjencească este parte integrantă a patrimoniului spiritual românesc, în care obiceiurile și tradițiile gorjenești, arta gorjencească, în general, se remarcă prin simbolistica sa sacră, prin plusul său de originalitate și profunzime. Din acest motiv, în cadrul acestei secțiuni ne propunem să vorbim despre perenitatea culturii gorjene, care a dat culturii naționale o seamă de personalități culturale, de cărturari și artiști gorjeni.

Ținând seama de întinderea și așezarea geografică a Gorjului, putem observa cercetând acest grai unele diferențieri care atrag atenția celui ce călătorește dintr-o zonă în alta. Vom distinge, mai întâi, vorbirea locuitorilor de la munte de cea a celor din regiunea dealurilor și apoi pe a acelor din regiunea răsăriteană, cuprinzând satele așezate pe văile râurilor Amaradia, Gilort, și Jiul. Desigur că împărțirile acestea nu formează bariere de neînțelegere între satele ce le despart, ci ne indică numai unele particularități comune localităților din aceeași regiune.

Se găsesc însă, în aceste regiuni, zone și infiltrațiuni lingvistice care știrbesc unitatea relativă a regiunilor. Așadar, în partea de apus, spre Mehedinți, se află un grup de sate, format din Godinești, Celei, Ciuperceni, Pocuia și Racotți, la care se constată unele fenomene cu totul diferite de restul graiului din Gorj, dar care se aseamănă cu cele constatate de Ov. Densușianu în „Graiul din Țara Hațegului și de I.A.-Candrea în cercetările sale despre graiul bănațean. De altfel, există particularități ale graiului gorjencesc ce trimit către Vâlcea sau Dolj.

În cercetările privitoare la structura dialectală a dacoromânei se consideră că vorbirea din Oltenia nu reprezintă un subdialect aparte, ci un grai subordonat subdialectului muntean. Într-adevăr, particularitățile fonetice, morfologice sau lexicale care formează arii exclusive în Oltenia sunt insuficiente și de importanță redusă (cu unele excepții, ca de exemplu folosirea perfectului simplu pentru acțiuni recente) pentru ca vorbirea din această regiune să poată fi caracterizată drept cel de-al șaselea subdialect dacoromân.

Relația de dependență dintre evoluția limbii și conjunctura istorică de ansamblu este demonstrată și de efectele contactelor lingvistice. După cum se știe, românii, de-a lungul secolelor, au venit în contact cu o serie de popoare vecine, migratoare sau colonizatoare pe teritoriul românesc. Drept consecință, limba română a suferit o serie de influențe din partea altor limbi.

Acestea s-au făcut resimțite, și în domeniul lexicului oltenesc, ce s-a îmbogățit, treptat, cu o serie de împrumuturi de sorginte diversă (slavă veche, bulgară, sârbocroată, maghiară, rusă, turcă, greacă, franceză, etc.). Pe lângă îmbogățirea vocabularului, aceste elemente au contribuit și la sporirea posibilităților de exprimare a celor mai noi și mai variate idei în limba română.

Întâlnim două straturi deosebite ale influenței slave, unul mai vechi (secolele VI-XII), bine reprezentat în toate sferele de activitate la nivelul întregii limbi românești, și altul, care conține elemente slave posterioare secolului al XII-lea, ca urmare a contactului între graiurile românești și limbile slave învecinate (Rosetti, 1954). Pentru graiul studiat de noi este vorba în principal de influența bulgară și sârbo-croată.

Elemente slave vechi: *boască* „tescovină” (< v.sl. *vosc*), *clin* „bucată mică între două bucăți mai mari” cf. *un clin de pământ* (< v.sl. *klin*), *gâtlej* „gât” (< v.sl. *gl t*), *năpârstoc* „copil mic și neastâmpărat” (< v.sl. *napr st k*), *pâclă* „ceață”, (< v.sl. *p kl*), *zloată* „lapoviță” (< v.sl. *stota*), *țârcovnic* „cântăreț de strană” (< v.sl. *cr cov n k*), *vraf* „teanc” (< v.sl. *vrah*), *cârcă* „spinare” cf. expresiile: *a duce pe cineva în cârcă*, *a ține în cârcă*, sau, ca unitate de măsură, *o cârcă de ...* (< v.s. *kr k*), *a cleveti* „a cârti” (< v.sl. *klevetat*).

Influența bulgară

Conviețuind mai multe secole cu populația bulgară, românii vor prelua de la aceasta noțiuni din cultura materială și spirituală, unele instituții politice etc. Nici limba română, în aceste condiții, nu putea rămâne neafectată. În ce privește contactul românilor cu sârbii, acesta își are începutul nu mai devreme de sec. al XI-lea și, la fel, este un contact valoros pentru limba română, întrucât o categorie importantă de asemenea împrumuturi au pătruns în vocabularul reprezentativ românesc.

O parte considerabilă din arhaismele de origine bulgară se referă la viața rurală, denumind diverse realități rustice: munca țăranului și diverse instrumente care o ușurează, vase din gospodăria țărănească, animale, plante agricole, sărbători populare legate de munca la câmp etc.: *a sta* (*a zăcea*, *a cădea*) *polog** (< bg. *polog* „mănunchi de fin”) *clisă* „pământ lipicios, argilos” (< bg. *klisa*), *ciușcă* „ardei iute” (< bg. *čușca*), *cobilă* și derivatul diminutival *cobiluță* „par purtat pe umar, pe care se duc vase cu apă, așezate unul la un capăt, unul la celălalt, pentru echilibru.” (< bg. *kobila*), *cocină* „coteț de porc” (< bg. *kočina*), glugă „grămadă formată din snopi de coceni așezați vertical” (< bg. *gugla*), *plută* „o specie de plop” (< bg. *pljuto*), *vâlnic* „fotă” (< bg. *vâlnik*), *zâvelcă* „șorț țesut pus peste fustă în față și în spate la costumul popular” (< bg. *zâvenka*), *a sorcovi* (< bg. *surkavam*), *șiță* „șindrila, draniță” (< bg. *știca*). *a face pe cineva chiseluță* (< bg., scr. *kiselica* „zeamă de poame fierte”) „a bate zdravăn pe cineva”; *a lua poteceana înapoi* (< bg. *pâteka* „potecă”) „a se întoarce din drum”.

Influența sârbo-croată

Ca și în Banat, în Oltenia influența sârbo-croată este pronunțată, datorită apropierei teritoriale. Oltenia e afectată de această influență în special în aria de nord-vest (jud. Mehedinți), care prezintă și cele mai multe apropieri de Banat.

- *a bui* „a se revărsa, a năvăli” (< sb. *bujati*): „au buit toate bodeștele ici cu vacile”, *cărabă* „cimpoi, burtă umflată”, cf. expresia *a se face cărabă* „a se umfla”, și porecla *Cărabă* (< sb. *karabe*), *chită* „bucet” (< sb. *kyta*), *lubeniță* „pepene verde” (< sb. *lubenița*), *mau* „avânt, putere” cf. expresia: *i-am luat mau* „l-am lasat fără replică” și *ai tăia cuiva mau*, cu același sens (< sb. *mah*), *măscări* „cuvinte murdare” (cf. *mascariți*), *moroi* „strigoi” (< sb. *mora*)² *pârleaz* / *prileaz* „punte înaltă de trecere dintr-o

² După V. Bogrea, *moroi* este de origine neo-grecescă.

grădină în alta” cf. expresia: *a trece prileazul* „a preacurvi, fig., a trece în grădina altuia”, *a se pleoști* (< sb. pleoștina), *stelniță* „ploșniță” (< sb. stenica) (Frățilă, 1993, 165) V. Frățilă îl consideră provenit din v.sl. *steninica* din care deriva și bg. *stenica*, scr. *stjenica*, *stenica*, *stinica* slov. *stenica* și ceh. *stenice*, cu reducerea secvenței *-nin-* la *-nn-* și prin disimilarea parțială la l a primului n: *stealniță*, *stelniță*. Alți termeni sunt: *drug* „zăvor” (< scr. *drug*), *mălin* „arbust mic cu fori albe” (< scr. *malina*), *priboi* „loc unde stâncă muntelui dă direct în albia râului” (< scr. *proboj*). Radu St. Popescu semnală o formă interesantă de etimologie populară *lupisdragi* „condurul doamnei” trecând prin forma intermediară „*lubidrag*”. Noi am înregistrat forma *lovidrag*, tot o etimologie populară (floarea are petalele despicate, adică lovite).

În ceea ce privește contactul românilor cu sârbii, acesta își are începutul nu mai devreme de sec. al XI-lea și este la fel de valoros pentru limba română, întrucât o categorie importantă de asemenea împrumuturi au pătruns în vocabularul reprezentativ românesc.

Influența maghiară și germană

În ce privește unitățile lexicale maghiare în limba română, cercetătorii relevă două mari categorii:

1) împrumuturile general răspândite în dacoromână, ce se raportează la viața feudală (sec. al XI-lea – al XVI-lea);

2) împrumuturile mai noi, cu un pronunțat caracter regional, care sunt înregistrate doar în zonele de bilingvism. Acestea au o răspândire limitată în anumite regiuni din Transilvania, în special unde populația maghiară e mai numeroasă.

Astfel, maghiara a dat lexicului românesc o cantitate destul de mare de cuvinte. Majoritatea din ele au un caracter absolut popular și sunt suficient de vechi, dar, reprezentând o parte integrantă a vocabularului românesc general.

Nu se poate vorbi de o influență maghiară directă în Oltenia. Totuși, există o serie de termeni regionali de origine maghiară, frecvenți în Transilvania, care pot fi întâlniți și în nordul Olteniei: *beteag* „bolnav” (< magh. *beteg*), *canciog* „unealtă de zidărie cu o cupă mare cu care se ia mortarul” (< magh. *kancso*), *ciurdă* „turmă de capre sau de vaci”, (< magh. *csorda*), *dărăp* „bucată” (< magh. *darab*), *dorângă* „prăjină pe marginea căruței când aceasta nu are troc” (< magh. *dorong*), *liba!* Interjecție cu care se cheamă bobocii de rață (< magh. *liba*), *lipie* „pâine subțire făcută fără drojdie” (< magh. *lepeny*).

Tot influenței transilvănene îi sunt datorate și unele elemente germane, pătrunse mai întâi în graiul ardelenilor și purtate de aceștia mai departe peste munți: *fluștuc* „mâncare sumară” (< germ. *Frühstück*), *foraibăr* (< germ. *Vorreiber*), *joagăr* „ferăstrău pe apă” (< sas. *jager*), *raspel* (< germ. *Raspel*) *smag* „resturile vinului” (< germ. *Geschmack*), *tron* „sicriu” (< germ. dial. *Trub (e)n*), *țanc* „piatră, stei” (< germ. *Zinke*), *țandără* „așchie” cf. și expresia: *a-i sări țandăra* „a se enerva” (< germ. *Zander*).

Influența germană asupra limbii noastre este redusă în comparație cu alte influențe cu care am venit mai mult în contact. Câteva elemente persistă totuși în

vorbirea dialectală: *raină* „cratiță” < germ. Rein, *rapăn* „încărcat de fructe” < sas. Râpeni; nu este vorba de boala de piele la animale rapănă sau la vița-de-vie, *tron* „sicriu” < germ. dialectal Truhen...

Influența greacă

Nu putem vorbi de o influență grecească directă între populații conlocuitoare, ci, de o influență la nivelul întregii limbi. O întrebuintare curentă în grai o au termenii: *canea* (*cana*) „cep la butoi” (< ngr. *kanella*), *disagă* (< ngr. *disakeion*), *dârmon* „ciur mai rar” (< ngr. *dromani*), cf. și expresia *a trece pe cineva prin ciur și prin dârmon* „(despre oameni) a trece prin încercări grele; (despre situații, împrejurări) cercetat, examinat cu mare atenție”; *fustă* (< ngr. *fusta*), *mistrie* „instrument de zidărie” (< ngr. *mystri*), *oftică* „boală de piept” (< ngr. *ofticas*), *a se lăsa tăgârță* (< *tăgârță* „traistă de drum”) „a se lenevi”; *a dat-o după persic* (< *persic* „persan”); *a face caragațe* „a face glume (pe socoteala cuiva)”; *a intra în chichion* (< *chichion* „întimplare neplăcută”) *strachină* (< ngr. *ostrakina*), *velință* „cuvertură țesută” (< ngr. *velentza* și scr. *velenac*).

Influența greacă asupra limbii române rămâne a fi una de seamă și, după cum menționează L. Șăineanu, „rivalizează în importanță culturală cu cea slavă” [122, p. 311], deși multe grecisme au pătruns la noi indirect, prin filieră slavă. Cauza arhaizării masive a terminologiei eline rezidă în faptul că influența bizantină n-a avut un caracter popular, ci unul livresc, oficial, de aceea n-a pătruns în adâncime, iar cu dispariția influenței, împrumuturile și-au pierdut din viabilitate și s-au depus în rezerva pasivă a lexicului românesc.

Influența turcă

Cuvintele de origine turcă sunt frecvente în cazul graiurilor de tip muntenesc (Valeriu, 1984, 197), unele ocupând un loc însemnat în fondul de bază al vocabularului. Sunt de origine turcească următorii termeni: *basma* (< tc. *basma*), *bașca*, adv. „separat, pe lângă” (< tc. *baška*), *bondoc* „om gras și scund” (< tc. *bunduk*), *calup* „bucată de forma alungită” (< tc. *kalep*), *cerdac* „prispă la casă” (< tc. *ceardak*), *ciubuc* (< tc. *ciubuk*), *cergă* „pătură groasă din lână țesută” (< tc. *cerga*), *chilim* „scoartă țărănească” cf. și expresia: *a coase în chilim* (< tc. *kilim*), *chimir* „centură lată din piele în care se țin banii” (< tc. *kemer*) *chirpici* „bolțari” (< tc. *kirpic*), *conac* „interval între două popasuri” (< tc. *konak*), *dimie* „aba” (< tc. *demi*), *dovleac* (< tc. *devlek*), *hambar* „ladă de pastrat cerealele” (< tc. *ambar*), *macat* „cuvertură țesută de pat sau de perete” (< tc. *makat*), *menghină* (< tc. *mengene*), *platagea* „pătlașea” (< tc. *patlygan*), *rachiu* „țuică” (< tc. *raki*), *saivan* „adapost pentru oi” (< tc. *sayvan*), *tinichea* „bucată de tablă metalică” (< tc. *teneke*), *a-și lua teșchereaua* (< *teşkere*), *ulucă* „scândură verticală folosită la garduri” (< tc. *uluk*).

BIBLIOGRAFIE

1. *Candrea, I-A., Densusianu, Ov., (2003), Dicționarul etimologic al limbii române, București, România, Editura Paralela 45.*
2. *** (1958). *Dicționarul limbii române moderne*, București, România, Ed.Academiei
3. *** (1965). *Dicționarul limbii române*, serie nouă, L-Z, București, România, Ed.Academiei
4. *Drîmba, Vladimir (2001), Cercetări etimologice, București, România, Editura Univers Enciclopedic.*
5. *Frățilă, Vasile (1993), Contribuții lingvistice, Timișoara, România, Editura de Vest.*
6. *Mihăilă, G,(1965), Împrumuturi vechi sud-slave în limba română, București, România, Ed.Academiei.*
7. *Pușcariu, Sextil (1938-1942), Atlasul lingvistic român, Cluj, România, Editura Muzeului Limbii Române.*
8. *Rusu, Valeriu(1984), Tratat de dialectologie românească, Craiova, România, Editura Scrisul Românesc.*
9. *Zamfira, Mihail, (2000), Etimologia în perspectivă etnolingvistică, București, România, Editura Univers Enciclopedic.*